

İRAN'DA RANT ÜRETİCİ POLİTİKALARIN GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN ETNİK, MEZHEPSEL VE BÖLGESEL ÖZELLİKLERE GÖRE İNCELENMESİ*

Doç. Dr. M. Kadir Doğan

Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
ORCID: 0000-0002-2901-3492

Dr. Öğr. Üyesi Naseraddin Alizadeh

Karabük Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ORCID: 0000-0002-0724-7394

• • •

Öz

Bu çalışmada İran'ın illeri etnik kökenlerine (Fars - etnik azınlık), mezheplerine (Şii - Sünni) ve coğrafi konumlarına (merkez - sınır) göre ikili kümelerle bölünerek kümelerdeki farklı kesimler arasındaki eşitsizliği etkileyen etmenler incelenmiştir. Bu doğrultuda yapay eğitim değişkenleri içeren modeller, illerin 2000-2015 yıllarına ait verileri kullanılarak tahmin edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, büyüme oranını, düşük resmi kur için ayrılan kaynaklar etkilemezken, ekonomik serbestlik olumlu yönde, enflasyon oranı ve bütçe politikası olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca, bütçe politikasının Fars ve Şii kesimleri gelir dağılımı açısından diğerlerine göre daha olumsuz etkileyerek gelir eşitsizliğini azalttığı belirlenmiştir. Petrol ve doğalgaz gelirlerindeki artışın ise tüm kesimlerin refah seviyelerinin artmasına yol açmakla birlikte, ayrıcalıklı olan Fars ve Şii kesimlerin refah seviyelerini diğerlerine göre daha fazla yükselttiği ve dolayısıyla ayrıcalıklı grupların kaynaklardan daha fazla pay alacağı savının doğrulandığı gözlenmiştir. Ayrıca, elde edilen sonuçlar İran'da büyüme ile başlangıç gelir düzeyi arasındaki ters yönlü ilişkiyi ortaya koyarak, neoklasik büyüme modellerinin öngörülerini doğrulamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Rantçılık, Gelir eşitsizliği, Azınlıklar, Petrol gelirleri

Exploring the Impact of Rent Producing Policies on the Ethnic, Religion and Region-Based Income Distribution in Iran

Abstract

This study examines the underlying factors of inequality between Persian and non-Persian, Shia and Sunni, and border and non-border province groups in Iran. To this end, data of provinces covering 2000-2015 period were used to estimate the models with slope dummies. According to the results, resources allocated to reevaluate domestic currency has no effect on growth rate, while growth rate is negatively affected by economic freedom and positively affected by inflation rate and budget policy. Furthermore, it has been determined that budget policy affects the Persian and Shia groups more negatively in terms of income distribution than others, reducing income inequality. While the increase in oil and natural gas revenues leads to rise in welfare levels of all groups, the privileged Persian and Shia groups increase their welfare levels more than the others, confirming the assertion that privileged groups receive more shares from the resources. In addition, the results confirm the predictions of neoclassical growth models, revealing the inverse relationship between growth and initial income level in Iran.

Keywords: Rent seeking, Income inequality, Minorities, Oil incomes

* Makale geliş tarihi: 24.09.2019
Makale kabul tarihi: 08.01.2020
Erken görünüm tarihi: 23.01.2020

İran’da Rant Üretici Politikaların Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkilerinin Etnik, Mezhepsel ve Bölgesel Özelliklere Göre İncelenmesi

Giriş

Yirminci yüzyıl, büyüme ve kalkınma amaçlı ülkelerde farklı politikaların uygulandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde büyüme girişimlerinin bir ayağını devletlerce uygulanan politikalar oluştururken diğerini bu politikalara paralel biçimde gelişen kuramlar oluşturmuştur. Bu kuramlar ve düşünce akımları uygulanan politikalarla karşılıklı etkileşimde bulunarak onlara yön vermiştir. (Boettke, 1994:1-12)

Ekonomik büyümeyi ve belirleyicilerini ele alan kuramsal ve ampirik araştırmalarda 1990’lı yıllar öncesinde bir geçiş yaşanmıştır. Bu geçişin iki nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Sovyetlerin ve onunla ilişkili merkezi planlayıcı devletlerin çökmesiyle birlikte büyüme politikalarının çekiciliğini kaybetmesi (Ocampo, 2013: 27-30; Hillman & Ursprung, 2015: 7-8) ve nihayetinde 1980’lerden sonra devlet müdahalesi yerine küçük devlet, özelleştirme ve serbest piyasa kavramlarının öne çıkmaya başlamasıdır. (Buyukuslu, 1995: 44-47; Guriev & Megginson, 2007:249). İkincisi, kalkınma politikalarına verilen önceliğin gelir eşitsizliğini artıran nedenlerden biri olarak görülmeye başlanması ve gelir eşitsizliğini etkileyen etmenleri incelemenin önem kazanmasıdır (Heshmati, 2004). Merkezi planlayıcı yaklaşımlara ters yönde neoklasik büyüme modellerinden esinlenen ‘gelir yakınsaması’ literatürü gelir eşitsizliğinin giderilmesi için piyasa dışı müdahalelerin gerekmediğini savunmaktadır. Bu yaklaşıma göre bir ekonomide doğal olarak bulunan azalan verimlilik ilkesi, devlet müdahalesi olmadan eşitsizlik açığının kapanmasına yol açacaktır. (Wolf & Young, 2014:2).

Lewis (1954) ve Kuznets (1955), eşitsizliği büyüme kuramları ile bağlantılı olarak ele alan ilk araştırmalardır. Lewis (1954), ekonominin yüksek düzeyde katma değer üretebilen sanayi ve düşük düzeyde katma değer üretebilen tarım olmak üzere iki iş kolundan oluştuğunu varsaymaktadır. Tarım sektörünün daha geniş olduğu az gelişmiş ekonomilerde emek arzı fazlası ortaya çıkması ücretleri düşürmektedir. Böylelikle, bu ülkelerin gelirleri, büyüme sürecinde benzer duruma karşılaşmayan ticarileşmiş sanayi ülkelerin gelirlerine ayak

uyduramamaktadır. Sonuç olarak, tarım ile sanayi işkolları arasındaki ve 'gelişmemiş' ile 'sanayileşmiş' ülkeler arasındaki gelir açığı giderek artmaktadır. Kuznets (1955) ise büyüme sonucu ivme alan eşitsizliği geçici bir olgu olarak nitelendirip sonraları ters bir eğilimin gerçekleşeceğini ileri sürmüştür. Başka bir deyişle, Kuznets'e göre gelir eşitsizliği ve kişi başına düşen gelir arasındaki ilişki ters 'U' biçimindedir. Kuznets (1955)'te ileri sürülen büyüme ve eşitsizlik arasındaki bu ilişkiyi 1960'lı yıllardan sonra bazı araştırmalar onaylarken (örneğin, Ahluwalia, 1976; Papanek & Kyn, 1986) bazı araştırmalar ise reddetmiştir (örneğin, Psacharopoulos vd., 1995; Scullay, 2002; Krongkaew & Kakwani, 2003). Bunun yanında bazı çalışmalar ise büyümenin yanında finansal ve politik bunalımlar, beşerî sermaye, gıda ve sağlık gibi devlet politikaları, rejim türleri, cinsiyetler arası sosyoekonomik eşitsizlikler ve kurumların yapısı gibi farklı etmenlerin de gelir eşitsizliği üzerindeki etkilerini incelemişlerdir (Psacharopoulos vd., 1995; Scully, 2002; Krongkaew & Kakwani, 2003; Chong & Gradstein, 2007; King, 1981; Stiglitz, 2012). Örneğin, Kaasa (2003: 12-14)'ya göre gelir eşitsizliğini belirleyen unsurlar beş ana grupta sınıflandırılmaktadır. Bunlar ekonomik kalkınma, demografik faktörler, siyasal faktörler, tarihsel-kültürel ve doğaya bağlı faktörler ve makroekonomik faktörlerdir.

Bu araştırma İran'ın kendine özgü ekonomik yapısını göz önünde bulundurarak, petrol ve doğalgaz kaynaklarından elde edilen gelirler başta olmak üzere rant üretici etmenlerin farklı etnik, mezhepsel ve coğrafi özelliği olan il kümelerinin büyümelerine ve gelir dağılımlarına olan etkilerini incelemektedir. Makalenin anlatım düzeni şöyledir. Bir sonraki bölümde ilgili rant literatürü özetlemiştir. İkinci bölümde araştırmada kullanılan yöntem tartışılarak kurulan model anlatılmıştır. Üçüncü bölümde ise modellerin tahmininden elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Son bölümde ise bulunan sonuçlar hakkında bir değerlendirme yapılmıştır.

1. İlgili Rant Literatürü

Ana akım iktisatta, 1960'lı yıllardan önce, kamu politikaları belirlenirken bireylerin özel çıkarları yerine toplumsal refahın göz önüne alındığı varsayılmıştır (Congleton vd., 2008; Harsanyi, 1955; Fleming, 1952; Bergson, 1938). Söz konusu varsayım, yirminci yüz yılın ikinci yarısında öne sürülen *Kamu Seçimi Kuramı* tarafından sorgulanmaya başlanmıştır (Hillman & Ursprung, 2015: 9). Bu yaklaşım, kamu politikalarını etkileyen çıkar gruplarının varlığı halinde, politikacıların seçim yaparken toplumun refahının yanı sıra kendi çıkarlarını da gözeteceğini savunmaktadır. Dolayısıyla, bu yeni bakış açısıyla, hem kamu ve özel sektörler için temel alınan farklı ölçütler birbirlerine yaklaşmış, hem de devletlerin beklentilere göre daha düşük gerçekleşen ekonomik başarıları daha kolay anlaşılılmaya başlanmıştır.

Tullock'un 1967 yılında yayımladığı makale, Krueger (1974) ile birlikte rant kuramı literatürünün ilk çalışmaları olarak görülmektedir. Tullock (1967)'nin en önemli katkısı tekelciliğin yol açtığı toplumsal refah kaybını Harberger (1954) üçgeni olarak tanınan büyüklükle sınırlandırmamasıdır. Bu makaleye göre bir piyasa tam rekabetten tekelciliğe geçerken, üreticiler Harberger (1954) üçgeni büyüklüğünde kazancı elde etmekle beraber bu kazancı korumak için fazladan maliyetlere katlanmaktadır. Bununla birlikte söz konusu rantçılık girişimlerinden kendilerini korumaya çalışan tüketiciler de fazladan maliyetlerle karşı karşıya kalmaktadır. Üretimi etkilemek yerine dağılımı korumak amacıyla yürütülen faaliyetlerden ortaya çıkan maliyetler hem refahı olumsuz yönde etkilemekte hem de daha eşitsiz bir dağılıma yol açmaktadır.

Tekelcilik çoğu zaman doğal bir süreç sonucu değil, rekabetçi, kurumsal ve hukuksal düzeni değiştirerek gerçekleşir (McChesney, 1987: 117-118). Rekabet koşullarından saparak dağılımı etkilemeye yönelik gerçekleşen söz konusu çıkarıcı girişimler rant-arama literatüründe ele alınmaktadır. Buchanan (1980)'e göre kurumsal bir ortamda bireyin seçimi sonucu meydana gelen toplumsal aşınma, ortaya çıkan toplumsal artıktan daha yüksek olursa rantçılık gerçekleşmektedir. Rant-arama araştırmaları başlangıçta tekelciliğin ve tarifelerin refah etkilerine odaklansa da zamanla devlet bütçesi, mali politikalar, döviz dalgalanmaları, transferler, vergiler, doğal kaynaklar, şehir planlaması, çatışmalar ve ihaleler gibi etmenlerin de refah sonuçlarını incelemeye başlamıştır (Kirk, 1983; Nitzan, 1994; Anderson vd., 1998; Antwi & Adams, 2003; Wick & Bulte, 2006).

Rantçılık, yasalar çiğnenmeden gerçekleştiği için yolsuzluktan farklıdır. Yolsuzluk yapmak yasa dışı olmasına rağmen rantçılık yasal bir faaliyettir. (Aidt, 2016: 144; Buchanan, 1980). Ayrıca, rant-arama, rekabet koşulları içinde geliştirilen bir yenilik sonucu ortaya çıkan geçici tekelcilikten farklı olduğu için doğal, yapıcı ve meşru görülen girişimcilikten ve kazanç-aramadan farklıdır (Mueller, 2015; Rajagopalan, 1996; Schumpeter, [1911] 2008).

Rant alanındaki çalışmalar önceleri daha ağırlıklı olarak gelişmiş ülkelerde tekelcilik ve tarifelerden kaynaklanan rantları araştırmaya odaklansa da giderek az gelişmiş ülkelerin sorunlarını ve doğal kaynaklardan ötürü ortaya çıkan rantı da ele almaya başlamışlardır. Doğal kaynaklar bakımından zengin olan birçok ülkede, beklenilen aksine, büyüme sorunlarının yaşanması 'doğal kaynakların laneti' olarak adlandırılmaktadır (Auty, 1990; Gylfason vd., 1999). Bu çelişkiyi açıklama hususunda "Hollanda hastalığı" (Corden ve Neary, 1982) ve rant-arama yaklaşımları öne çıkmaktadır. "Hollanda hastalığı" yaklaşımına göre doğal kaynakların yurtdışına satışından elde edilen gelir, ülkenin döviz kurunun değer kazanmasına yol açar. Nihayetinde, ülkenin ithalatı göreceli olarak daha ucuz hale geleceği için artar. Bu durum üretim sektörlerinin rekabet gücünün azalmasına ve dolayısıyla üretimin azalmasına neden olur. Deacon ve Rode

(2015: 7-25), “Hollanda hastalığı” yaklaşımının piyasa temelli, rant-arama yaklaşımının ise politik ekonomi temelli olduğunu belirtmiştir. Rant-arama yaklaşımına göre büyümeye katkıda bulunacağı düşünülen doğal kaynaklardan elde edilen gelirler rant-arama girişimlerinde yok olmaktadır. Petrol gibi noktasal doğal kaynaklar bakımından zengin ülkeleri inceleyen çalışmalara göre bu ülkelerde devlet doğal kaynaklardan elde edilen rantı bölüşme görevini üstlenir, vatandaşlık kavramı oluşmaz, doğal kaynaklardan elde edilen rantı korumak için devletin baskıcı güçleri büyür ve nihayetinde toplumun beşerî ve maddi gücü üretime yönelmek yerine bölüşmeye yönelir (Mahdavy, 1970; Beblawi, 1986; Altunışık, 2014).

Rant-arama faaliyetleri, büyümeyi ters yönde etkilemenin yanı sıra, gelir ve refahın bazı kesimlerden diğerlerine aktarılmasına yol açarak gelir dağılımını da etkilemektedir (Tullock, 1967; Shughart vd., 2003; Hillman, 2013). Rantın büyüme ve gelir eşitsizliği üzerindeki etkileri farklı ülkeler için araştırılsa da (örneğin, ABD için Lenway, 1996 ve Posner, 1975; İngiltere ve ABD için Cowling & Mueller, 1978; Türkiye ve Hindistan için Krueger, 1974; Polonya için Tarr, 1994; Avusturya için Salhofer vd., 2000; Gana için Antwi & Adams, 2003) rantçılıktan hangi kesimlerin daha çok yararlandığı ve rantçılığın maliyetini hangi kesimlerin ödediği hususu yeterince irdelenmemiştir. İran özelinde ise rant-üretici makroekonomik politikaların gelir eşitsizliği üzerindeki etkileri araştırmalara konu olmasına rağmen (örneğin, Abunuri & Khoshkar, 2007; Mehrara & Uskuyi, 2006), bu politikaların kimlerin yararına veya zararına olduğu sorusu yanıtlanmamıştır. Büyümeyi inceleyen çalışmalarda ise sadece ülkedeki büyümenin bir bütün olarak hangi etmenlerden etkilendiğini araştırılmıştır (örneğin, Abrishami & Hadian, 2004; Bahmanyar & Fetros, 2012; Komijani & Asadi, 2010). Bu nedenle büyümeyi irdeleyen araştırmaların sonuçları, ülkedeki farklı kesimlerin uygulanan bir politikadan hangi ölçüde etkilendiklerini göstermemektedir. Bu çalışma, İran'da rant-üretici makroekonomik politikaların, büyüme oranı ve gelir eşitsizliği bakımından ülke içerisindeki farklı kesimleri nasıl etkilediklerini tespit ederek, genel olarak politik ekonomi alanına, özel olarak İran ve bölge araştırmalarına önemli katkı sağlamaktadır.

2. Yöntem ve Model

Bir ülkedeki farklı kesimler arasındaki eşitsizlik incelenirken karşılaşılan en önemli sorun, uygun bağımlı değişkenlerin bulunmasıdır. İran'da makroekonomik politikalar ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi irdeleyen araştırmalarda eşitsizliği ölçmek için Gini katsayısı kullanılmıştır (Sahebhoneh & Nadri, 2013; Shakeri vd., 2012; Davoudi & Barati, 2007; Abunuri & Khoshkar, 2007). Gini katsayısı bir ekonomideki eşitsizliğin seviyesini

göstermekte olup, değerinin artması eşitsizliğin artması anlamına gelmektedir. Bu çalışmanın amacı sadece eşitsizliğin artmasını ya da azalmasını irdelemek değil, bunun ötesine geçerek uygulanan politikaların ülkedeki farklı grupların gelir dağılımını nasıl etkilediğini incelemektir. Dolayısıyla, ülke çapındaki eşitsizliği gösteren Gini katsayısını eşitsizliğin göstergesi olarak kullanmak bu araştırmanın amacına uygun değildir. İller için hesaplanan Gini katsayıları da sadece iller içindeki gelir dağılımlarını yansıttığından iller arası eşitsizliği kıyaslamak için bu katsayılar uygun değildir. Örneğin, bir makroekonomik politika yoksul ve varlıklı il kümeleri arasındaki eşitsizliğin artmasına fakat yoksul il kümeleri içerisinde daha eşit gelir dağılımına yol açabilir. Bu durumda, illerin Gini katsayılarını bağımlı değişken olarak alan bir model, aslında yoksul ile varlıklı kümeler arasındaki eşitsizliği artıran söz konusu makroekonomik politikanın eşitsizliği azalttığı sonucuna varılabilir. Sonuç olarak, gelir eşitsizliğini inceleyen çalışmalarda yaygın olarak kullanılan Gini katsayısının bu çalışmada bağımlı değişken olarak kullanılması araştırmanın amacına uygun değildir. Ayrıca, araştırmanın amacına daha uygun olan Theil endeksi gibi eşitsizlikle ilgili istatistikleri bağımlı değişken olarak kullanmak veri kısıtlamalarından dolayı mümkün değildir.

Uygun bir bağımlı değişkenin yokluğunda kurulacak uygun bir model araştırmanın amacına ulaşmasını sağlayabilir. Bu nedenle çalışmada ‘yapay eğim’ değişkenleri içeren bir model kurularak panel veri yöntemleriyle tahmin edilmiştir. Yani, rant-üretici politikaların farklı sosyokültürel, ekonomik ve coğrafi yapısı olan il kümeleri üzerindeki etkilerini belirleyebilmek için yapay eğim değişkenlerini içeren bir model kullanılmıştır.

Bir modelde yapay eğim değişkeninin kullanılması aşağıdaki denklem aracılığıyla gösterilebilir. i 'nci birimde t zamanında bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi aşağıdaki denklemin ifade ettiğini varsayalım.

$$y_{it} = c + \beta x_{it} + u_{it} \quad (1)$$

Bu denklemde, örneğin, bağımlı değişken büyüme oranını ve açıklayıcı değişken petrol gelirlerini gösterirse, birimlerden ve zamandan bağımsız olan β toplumun tüm üyeleri için, erkek-kadın, Şii-Sünni, köylü-kentli gibi farklılıkları gözlemlesiz, eşit bir katsayıyı ifade eder. Yani, bu model, petrol gelirlerinde meydana gelen bir birim artışın, örneğin Şii-Sünnilerin, Fars-etnik azınlıkların ve sınırda-merkezde yaşayan ikili kümelerin gelir düzeylerini eşit olarak etkilediğini varsaymaktadır. Değişkenlerin katsayılarının farkı kümeler için aynı değerleri alması kısıtlayıcı bir varsayım olduğu için bu model kümelerin spesifik etkilerini içermez. Bu sorunun giderilmesi için önerilen yöntemlerden biri yapay değişkenlerin modele dâhil edilmesidir. Modellerde ‘kesim’ ve ‘eğim’ yapay değişkenleri olmak üzere iki tür yapay değişken kullanılabilir. Yapay

kesim değişkeni her kümenin kendine özgü bir ortalamasının olduğunu varsayarken, yapay eğim değişkeni her kümenin kendine özgü bir katsayısının olduğunu varsayar. Böylelikle, yapay eğim değişkeni kullanıldığında her açıklayıcı değişkendeki değişimin farklı kümeleri farklı etkileyebileceği öngörülür. Örneğin, yukarıda verilen modele kesim ve eğim yapay değişkenleri eklenerek (1) no'lu denklem şöyle yazılabilir:

$$y_{it} = c_1 + c_2D_s + \beta_1x_{it} + \beta_2(D_sx_{it}) + u_{it} \quad (2)$$

Bu denklemde, merkez ve sınır iller için bir yapay değişken tanımlanmıştır. D_s , merkez illeri için 0 ve sınır illeri için 1 değerini almaktadır. Dolayısıyla, model tahmininden merkez ve sınır illerinde farklı kesim ve eğim değerleri elde edilecektir:

$$\text{Merkez illerde } (D_s = 0): \quad y_{it} = c_1 + \beta_1x_{it} + u_{it} \quad (3)$$

$$\text{Sınır illerinde } (D_s = 1) \quad y_{it} = (c_1 + c_2) + (\beta_1 + \beta_2)x_{it} + u_{it} \quad (4)$$

Böylelikle, elde edilen kesitin büyüklüğü merkez illeri için c_1 , sınır illeri için ise $(c_1 + c_2)$ değerini alacaktır. Ayrıca, petrol gelirlerindeki bir birim artış büyüme oranını merkez illerde β_1 büyüklüğünde etkilerken, sınır illerde $\beta_1 + \beta_2$ büyüklüğünde etkileyecektir.

Bu model, örneğin, bütçede gerçekleşen bir birim artışın, sınır ve merkez illerinin büyüme oranları üzerindeki farklı etkilerini gösterebilmektedir. Bütçe artışı eğer yoksul il kümelerinde büyümeyi daha olumlu etkiliyorsa, yoksul ve zengin il kümeleri arasındaki gelir açığının daralmasına yol açmaktadır. Sonuç olarak, illerin büyüme oranları ile kişi başına düşen petrol ve doğalgaz dışı gelirlerindeki değişimlerin bir önceki dönem ülkenin kişi başına düşen petrol ve doğalgaz dışı gelirin oranları (İDÜD oranları) bağımlı değişken olarak alınarak, yapay eğim değişkenlerini içeren bir model aracılığıyla açıklayıcı değişkenlerin farklı il kümeleri üzerindeki etkileri tahmin edilebilir.

2.1. Model

Bu çalışmada bağımlı değişken olarak iki farklı değişken kullanılmıştır: illerin kişi başına düşen petrol ve doğalgaz dışı gelirlerinin büyüme oranları ve aşağıda tanımlanan İDÜD oranları (illerin kişi başına düşen petrol ve doğalgaz dışı gelirlerindeki değişimlerin ülkenin bir önceki dönem kişi başına düşen petrol ve doğalgaz dışı gelirin oranları). Büyüme oranını bağımlı değişken olarak alındığında, yapay eğim değişkeni aracılığıyla çeşitli rant-üretici değişkenlerin il kümelerinin büyüme oranları üzerindeki farklı etkileri tahmin edilmektedir. Bir ilin t zamanındaki büyüme oranı, $t-1$ ile t zamanları arasında ilde kişi başına

düşen petrol ve doğalgaz dışı gelir değişiminin, bu ilin t-1 zamanındaki kişi başına düşen petrol ve doğalgaz dışı gelirine oranına eşittir. Dolayısıyla, büyüme oranı, kişi başına düşen gelirdeki değişimin ‘büyüklüğünü’ değil ‘oranını’ göstermektedir.

Bir makroekonomik politika nedeniyle il kümelerinin kişi başına düşen gelirlerinde meydana gelen değişim, kümeler arası gelir dağılımını da etkileyebilir. Petrol ve doğalgaz gelirleri gibi milli sermayeden her yurttaşın eşit ‘büyüklükte’ pay alıp almadığını inceleyebilmek için kişi başına düşen gelir değişiminin büyüklüğünü ifade eden ikinci bir bağımlı değişken daha tanımlanmıştır. İDÜD oranı olarak ifade edilen ve bir ilin kişi başına düşen petrol ve doğalgaz dışı gelirindeki değişiminin, *ülkenin* bir önceki dönem önceki kişi başına düşen petrol ve doğalgaz dışı gelirine oranını yansıtan bu değişken şöyle tanımlanmıştır.

$$\text{ilin t dönemindeki İDÜD oranı} = \frac{[\text{ilin t döneminde k.b. düşen p.d. dışı geliri}] - [\text{ilin (t-1) döneminde k.b. düşen p.d. dışı geliri}]}{\text{ülkenin (t-1) döneminde k.b. düşen p.d. dışı geliri}} \quad (5)$$

Dikkat ediniz ki bir il için büyüme oranı değişkeninin bölümleri t-1 zamanında o ilde kişi başına düşen petrol ve doğalgaz dışı gelir iken, İDÜD oranı değişkeninin bölümleri t-1 zamanında ülkede kişi başına düşen petrol ve doğalgaz dışı gelir olup tüm iller için aynı değeri almaktadır. Dolayısıyla İDÜD oranı değişkeni, illerin yoksul veya varlıklı olmalarından bağımsız olarak, uygulanan bir politikadan ne ‘büyüklükte’ etkilendiklerini yansıtır. Büyüme ve İDÜD oranını bağımlı değişken olarak alan modellerden elde edilen sonuçlar birlikte incelendiğinde uygulanan politikaların gelir dağılımına etkileri ayrıntılı biçimde anlaşılabilir.

İllerin büyüme ve İDÜD oranlarını elde ederken petrol gelirlerinin hesaplamaya dâhil edilmemesinin sebebi petrol gelirlerinin ‘milli gelir’ sayılarak petrolün çıkarıldığı ilin bütçesi yerine hazineye aktarılmasıdır. Hazineye aktarılan petrol ve doğalgaz gelirlerinin illerin gelirlerine dâhil edilmesi, bu illerde kişi başına düşen gelirlerin olduğundan çok daha yüksek gözükmesine yol açacaktır. Örneğin İran’da en önemli petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahip olan dört il Khuzestan, Bushehr, Kohkeluye & Boyer Ahmad ve İlam olmasına rağmen, Bushehr ili dışında kalan üçü ülkenin en yoksul illeri arasında bulunmaktadır. İran İstatistik Merkezi verilerine göre, ülkenin en yoksul beş ilinden biri olan Kohkeluye & Boyer Ahmad ilinde kişi başına düşen petrol ve doğalgaz dışı gelir, petrol gelirlerinin tavan yaptığı 2006 yılında kişi başına düşen gelirin yaklaşık onda birine, yaptırımlardan dolayı petrol gelirlerinin taban yaptığı 2012 yılında ise kişi başına düşen gelirin yaklaşık üçte birine denk gelmektedir.

Bağımsız değişken olarak kullanılacak değişkenlerin belirlenebilmesi için daha önce yapılan çalışmalar irdelendiğinde rantın göstergesi olarak farklı değişkenlerin kullanıldığı görülmüştür. Abrishami ve Hadian (2004)'e göre rant araştırmalarının en önemli sorunu rantı nicel olarak ifade etmektir. Tullock (1967) ve Krueger (1974) çalışmalarından esinlenen araştırmalar elde edilen rantın büyüklüğünün, tarifelerden elde edilen gelirlerin toplamına eşit olduğunu varsaymışlarsa da sonraki çalışmalar bu varsayımın geçerli olmadığını savunmuşlardır. Bu çalışmada da petrol ve doğalgaz gibi doğal kaynaklardan elde edilen gelirler veya tarifeler gibi devlet müdahalesini gösteren etmenler rantın büyüklüğüne eşit tutulmak yerine rant aramanın 'olası kaynakları' olarak modelde içerilmiştir. Sonuç olarak, İran'da rant kaynağı olan açıklayıcı değişkenleri doğal kaynaklardan elde edilen gelirleri ifade eden petrol ve doğalgaz gelirleri ve gelir dağılımını etkileyebilen devlet müdahalesini gösteren değişkenler olarak iki alt kümeye bölebiliriz.

Petrol ve doğalgaz gelirleri İran ekonomisinde çok önemli bir role sahiptir. Öyle ki, İran İstatistik Merkezinin 2015 yılında yayınladığı verilere göre 2000-2014 yılları arasında petrol ve doğalgaz gelirleri, hükümet gelirlerinin ortalama %45'ini oluşturmaktadır. Ayrıca, İran'ın ihracatının büyük bir oranını petrol ve doğalgaz teşkil etmektedir. Petrol ve doğalgaz gelirlerinin zirve yaptığı 2003-2008 döneminde bu oran %60 ile %80 arasında değişmektedir. Bunun yanında 2000-2014 yılları arasında petrokimya ürünleri de İran'ın petrol ve doğalgaz dışı ihracatının yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. Bu çalışmada bağımsız değişkenlerinden biri petrol ve doğalgaz gelirlerinin GSYİH'ya oranıdır.

Devlet müdahalesini yansıtan açıklayıcı makroekonomik değişkenler olarak resmi döviz kuru ile piyasadaki döviz kuru arasındaki farkı, ekonomik serbestliği ve devlet büyüklüğünü yansıtan değişkenler modele dâhil edilmiştir. Bunlardan ilki piyasa ve resmi döviz kurları arasındaki açığın resmi döviz kura oranıdır. İran'da döviz hedefleme politikası piyasaya yapılan en önemli müdahalelerden biridir. Dreger vd. (2007: 9-11) İran'da devlet müdahalesi sonucu resmi döviz kurunun piyasada oluşan kurdan sapmasını rantın en önemli kaynağı olarak ifade etmiştir. Örneğin, 1980 yılında piyasadaki döviz kurunun resmi döviz kurunun 17 katına kadar çıkması, devlette etkili olan ayrıcalıklı kesimlere önemli rant kaynağı sağlamıştır (Abrishami & Hadian, 2004). Dalgalı ve sabit döviz kuru sistemlerinde döviz kurunda artışın gelir dağılımına etkisi Davoudi ve Barati (2007) tarafından incelenmiştir. Bu çalışmada da piyasa ve resmi kur arasındaki açığa değinilmemiştir. Döviz kurundaki artışın Gini katsayısını dalgalı kur sisteminde artırırken, sabit kur sisteminde düşürdüğü gösterilmiştir.

Devlet müdahalesinin ve korumacı politikaların göstergesi olarak ele alınan ikinci açıklayıcı değişken ekonomik serbestliktir. Bu çalışmada ithalat ve ihracat toplamının GSYİH'ya oranı olarak tanımlanan ekonomik serbestlik,

tarifeler ve ambargoların ekonomiye etkisini göstermektedir. İran Merkez Bankasının verilerine göre 2001 yılında tarifelerin önemli oranda artması sonucu ekonomik serbestlikte ciddi bir düşüş yaşanmıştır. 2002-2010 döneminde tarifelerdeki küçük artışlar yine ekonomik serbestliğin düşmesine yol açmıştır. 2011 yılından sonra ise BMT ve Batı ülkeleri tarafından uygulan yaptırımların artırması üzerine tarifeleri azaltma politikası benimsenmiştir. Söz konusu ‘kapsamlı ekonomik yaptırımlar’ sonrası tarifelerde düşüşe gidilmesi, uygulanan yaptırımların sonucunda tarife dışı kısıtların artması nedeniyle ekonomik serbestliği çok fazla etkilememiştir. Ekonomik serbestliğin gelir dağılımına etkilerini inceleyen Dehmoder ve Shokri (2011:147)’a göre İran’da ekonomik serbestlik gelir dağılımındaki eşitsizliğin azalmasına neden olmuştur.

Devlet müdahalesini gösteren diğer bir değişken ise devlet büyüklüğüdür. Devlet büyüklüğü genelde bütçenin GSYİH’ya oranı veya kişi başına düşen bütçe olarak tanımlanmaktadır. İran’da illerin bütçeleri vergiler, petrol ve doğalgaz gelirleri, diğer gelirler ve o ilde bulunan kamu firmalarının kazançlarının bir kısmından oluşmaktadır. Dolayısıyla, iller, ülkede uygulanan bütçe politikasını etkileme güçlerine bağlı olarak sözü edilen dört kaynaktan pay alırlar (Khezri vd., 2005: 129). Bu çalışmada devlet büyüklüğü değişkeni, illerin kişi başına düşen cari ve yatırım bütçelerinin, ülkenin kişi başına düşen gelirin oranı olarak tanımlanmıştır. İran’da devlet büyüklüğünün göstergesi olarak için kamu harcamalarının GSYİH’ya oranını kullanan Alipour vd. (2016) bu değişkende meydana gelen bir artışın kısa dönemde gelir dağılımını olumlu etkilediğini fakat uzun dönemde gelir dağılımında eşitsizliğe yol açtığını göstermiştir. İran’da kişi başına düşen kamu harcamalarını veya kamu harcamalarının GSYİH’ya oranını devlet büyüklüğü olarak alan literatürdeki araştırmaların bir bölümü devlet büyüklüğü ve Gini katsayısı arasında aynı yönde bir ilişkinin olduğunu (Zeydi, 1999; Abunuri & Khoshkar, 2007), bir bölümü ise ters yönde bir bağlantının olduğunu (Ghaffari, 2005; Abunuri vd., 2008; Sameti & Rafie, 2010; Sahebhoneer & Nadri, 2013; Khodaparast & Davoudi, 2013) göstermişlerdir.

Açıklayıcı değişken olarak ele alınan bir başka makroekonomik değişken ise enflasyon oranıdır. Literatürdeki çalışmalar genelde enflasyondaki artışın gelir eşitsizliğinin yükselmesine neden olduğunu göstermektedir (Ghaffari, 2005; Abunuri & Khoshkar, 2007; Abunuri vd., 2008; Sameti & Rafie, 2010; Dehmoder & Shokri, 2011; Sahebhoneer & Nadri, 2013; Shahpari & Davoudi, 2014; Alipour vd., 2016). Shakeri vd. (2012) ise İran’da 1971-2006 dönemini inceleyerek enflasyonun gelir dağılımına etkisinin doğrusal olmadığını göstermiştir.

Neoklasik büyüme modellerine göre, bir ülkenin bir dönemdeki büyümesi, doğal kaynaklardan elde edilen gelirler ve makroekonomik politikalar dışında, o ülkenin geçmiş dönemdeki gelir düzeyine de bağlıdır. Baumol (1968),

Abramovitz (1986) ve Barro ve Sala-i-Martin (1991) ülkelerin geçmiş dönemdeki gelir düzeyleri ve mevcut dönemdeki büyümeleri arasında ters yönde bir ilişkinin olduğunu göstermişlerdir. Bu yaklaşım yoksul ekonomilerin, görece olarak daha yüksek oranda büyüyerek varlıklı ekonomilerle aralarındaki açığı giderek kapatacaklarını öngörmektedir. Bu öngörüü sınamak amacıyla, çalışmada kullanılan diğer değişkenlerin oran türünden olması göz önüne alınarak “petrol ve doğalgaz gelirleri haricinde bir ilin kişi başına düşen gelirinin, petrol ve doğalgaz gelirleri haricinde ülkenin kişi başına düşen gelirin oranı” İGÜG oranı olarak ifade edilmiş ve bu oranın bir dönem gecikmeli değeri modele açıklayıcı değişken olarak dâhil edilmiştir¹. İran’ı inceleyen araştırmalarda, büyüme oranı ile geçmiş dönemlerdeki gelir düzeyi arasındaki bağlantı hakkında birbiriyle çelişen sonuçlar elde edilmiştir (Akbari & Moayyedfar, 2004; Dreger vd., 2007; Noorbakhsh, 2005; Motafakkerazad vd., 2015). Oysa gelişmiş ülkeler için yapılan araştırmalarda, bir dönemdeki büyüme oranı ile önceki dönemlerde kişi başına düşen gelir arasında genelde ters yönde bir ilişkinin olduğu saptanmıştır (örneğin, Baumol, 1986; Abramovitz, 1986; Barro & Sala-i-Martin, 1990, 1992; Sala-i-Martin, 1996; Persson, 1997; Cuaresma vd., 2013; Kaitila, 2014).

Bu noktaya kadar değinilen detaylar göz önüne alınarak oluşturulan model aşağıda verilmiştir.

$$\text{Büyüme}_{it} \text{ (veya } \text{İDÜD}_{it}) = c_1 + c_2 D_k + \beta X_{it} + \beta_k (D_k X_{it}) + u_{it} \quad (6)$$

Modelde bağımlı değişkenler, büyüme oranı (bir ilin kişi başına düşen petrol ve doğalgaz dışı gelirindeki değişimin, bir önceki dönem kişi başına düşen petrol ve doğalgaz dışı gelirin oranı) veya İDÜD oranı (bir ilin kişi başına düşen petrol ve doğalgaz dışı gelirindeki değişimin, ülkenin bir önceki dönem kişi başına düşen petrol ve doğalgaz dışı gelirin oranı) olup ‘ D_k ’ Şii-Sünni, Fars-Fars olmayan ve merkez-sınır ikili il kümelerini belirleyen yapay değişkenleri göstermektedir. ‘ X ’ vektörü, petrol ve doğalgaz gelirlerinin GSYİH’ya oranı (PG), piyasa ve resmi döviz kurları arasındaki açığın resmi döviz kura oranı (DK), devlet büyüklüğünü ifade eden illerin kişi başına düşen cari ve yatırım bütçelerinin ülkenin kişi başına düşen gelirin oranı (DB), enflasyon oranı (dF), ekonomik serbestlik düzeyini ifade eden ithalat ve ihracat toplamının GSYİH’ya oranı (ES), illerin petrol ve doğalgaz gelirleri dışında kalan kişi başına düşen gelirlerinin ülkenin petrol ve doğalgaz gelirleri dışında kalan kişi başına gelirin oranını gösteren İGÜG oranının bir yıllık gecikmeli değeri (İGÜG(-1)) olmak üzere altı açıklayıcı değişkeni göstermektedir. ‘ β ’ açıklayıcı değişkenlerin ve ‘ β_k ’ eğim yapay değişkenlerinin katsayılarını göstermektedir. ‘ i ’ alt simgesi

1 İGÜG oranı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Alizadeh (2017: 254).

İran'ın 28 ilinden birini, 't' alt simgesi araştırma kapsamındaki 2000-14 dönemindeki 15 yıldan birini ifade etmek amacıyla kullanılmıştır.

Bu çalışmada İran'ın 28 ili, Şii (25 il) ile Sünni (3 il), Fars (12 il) ile Fars olmayan (16 il) ve sınır (14 il) ile merkez (14 il) olmak üzere üç farklı ikili kümeye bölünmüştür. İran'da etnik ve mezhep ayrımlarına göre kişi başına düşen gelir verileri olmadığından, farklı mezhep ve etnik yapısı olan illerin kişi başına düşen gelirleri temel alınmıştır. İran İçişleri Bakanlığı'nın yönergesi ile 2009 yılından bu yana yayımlanan, illerin etnik ve mezhep yapılarına ilişkin verileri de içeren *Genel Kültür Göstergelerini İnceleme ve Ölçme Raporları* (طرح بررسی و سنجش شاخص های فرهنگ عمومی کشور) tarafından sunulan veriler kullanılarak, bir ilin bir kategorideki sosyokültürel kimliği belirlenirken o ili oluşturan çoğunluğun sosyokültürel kimliği esas alınmıştır. Bu rapordaki verilere göre Fars olmayan etnik azınlıklarının çoğunluğu ülkenin sınır ve batı-merkez bölgelerinde yaşamaktadır. Örneğin, nüfusunun çoğunluğu kendini "Türk" olarak tanımlayan iller genelde kuzey-batı sınırında bulunurken, nüfusunun çoğunluğu kendini "Kürt" olarak tanımlayan iller batı sınırında yer almaktadır. Ek bölümünde bulunan Tablo 9'da Fars, Türk, Kürt ve diğer etniklerin illere göre dağılımı verilmiştir.

Model tahmininden elde edilen sonuçların geçerli ve güvenilir olabilmesi için değişkenlerin durağan olması gerekmektedir. Kullanılan değişkenler I(0) ve I(1) türünden oldukları için bir kez fark (diferansiyel) aldıktan sonra durağanlaşmaktadırlar. Zaman eğilimi nedeni ile türemeyen birim kök genelde bir veya iki fark aldıktan sonra giderilebilmektedir ancak bu yeni fark değişkenlerle elde edilen sonuçlar dikkatli değerlendirilmelidir. Fark değişkenlerle elde edilen sonuçların yorumlanmasını açıklayabilmek amacıyla bu çalışmada panel veri seti ile tahmin edilen yapay kesim ve eğim değişkenli (6) no'lu model, (t-1) dönemi için yeniden yazılarak Δy_{it} aşağıdaki şekilde elde edilebilir.

$$\begin{aligned} y_{i(t-1)} &= c_1 + c_2 D_k + \beta X_{i(t-1)} + \beta_k (D_k X_{i(t-1)}) + u_{it} \\ \Delta y_{it} &= \beta \Delta X_{it} + \beta_k (D_k \Delta X_{nit}) + u'_{it} \end{aligned} \quad (7)$$

Dolayısıyla, modelde kullanılan yapay değişkenler, zamanla değişen nitel özellikleri² değil de coğrafyaya, etnik ve mezhepsel özelliklere bağlı zamanla değişmeyen özellikleri yansıttığı için (7) no'lu denklemden elde edilen β ve β_k katsayıları, (6) no'lu denklemden elde edilen katsayılarla eşit olur. Sonuç olarak, verilerin farkı ile tahmin edilen katsayılar, tahmin edilmek istenilen (6) no'lu denklemin katsayıları ile aynıdır.

2 Örneğin, bir yapay değişkenin savaş öncesi ve sonrası zamanlarda farklı değerler alması zamanla değişen bir nitel özelliği yansıttığını göstermektedir.

3. Model Tahmini ve Bulgular

Rant-üretici politikaların ülkenin bütününde büyüme ve İDÜD oranları üzerindeki etkilerini anlayabilmek için öncelikle yapay eğim değişkenleri modele dâhil edilmeden tahmin yapılmış ve bu tahminler sonraki aşamalarda yapay eğim değişkenlerini içeren modellerden elde edilen sonuçlarla karşılaştırılmıştır. Bunun için (7) no'lu model, yapay eğim değişkeni olmadan 28 ilin 14 yıllık³ verilerinden oluşan panel veri seti kullanılarak tahmin edilmiştir. Kesit ve süre ayrıntısı olan veriler kullanıldığından, 'birleştirilmiş' ve 'panel' veri tahmin yöntemleri arasından en uygun olanını seçmek için başlangıçta F-Limer testi yapılmıştır. Bu testte birleştirilmiş veri tahmin yöntemi reddedildiği için Hausman testi uygulanarak 'sabit etki' ile 'rassal etki' yöntemleri arasından rassal etki yönteminin uygun olduğu belirlenmiş ve bu tahmin yöntemi kullanılmıştır (Gujarati, 2004; Wooldridge, 2014). Bu analizde ülke 28 ilden oluşan tek bir küme olarak düşünüldüğü için tahminlerden elde edilen sonuçlar, rant kaynağı olabilecek politikaların ülkedeki büyüme oranını nasıl etkilediğini göstermektedir. Tablo 1, bağımlı değişken olarak büyüme oranı alınarak ülkenin bütünü için tahmin edilen modelin bulgularını göstermektedir. Elde edilen sonuçlar DK dışında tüm değişkenler için bulunan katsayıların %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Makaledeki tüm tablolarda %10, %5 ve %1 düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı olan bulgular sırasıyla bir, iki ve üç yıldız kullanılarak belirtilmiştir. Yıldız işareti olmayanlar bulgular %10 düzeyinde dahi istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Tablo 1. Ülke için Tahmin Edilen Model Sonuçları (Büyüme Oranı Bağımlı Değişken)

c	İGÜG(-1)	DK	DB	dF	ES	PG
1,06***	-0,82***	0,008	-1,83***	-0,74***	0,37***	1,08***
$R^2 = 0,63$		$\bar{R}^2 = 0,62$		DW=2,2		

İGÜG(-1) oranı, bağımsız değişkenler arasından makroekonomik politikaları yansıtmayan tek değişkendir. Bu değişkende bir birim artış büyüme oranını 0,82 birim düşürmektedir. Dolayısıyla, Neoklasik büyüme modellerinde öngörüldüğü gibi büyüme ve gelir düzeyinin gecikmeli değeri arasında ters bir ilişki bulunmaktadır (Barro & Sala-i-Martin, 1991). Bu sonuç, İran'ı konu alan benzer araştırmaların bulgularıyla da örtüşmektedir (Rahmani ve Asgari, 2005;

3 Diferansiyel aldıktan sonra bir yılın verileri kaybedildiği için analiz 14 yıl verisi üzerinden yürütülmüştür.

Dreger vd., 2009; Khalili & Rahmani, 2011; Rahmani & Hasanzadeh, 2011; Motafakkerazad vd., 2015).

DK katsayısının anlamlı olmaması, piyasa ve resmi döviz kurları arasındaki açık oranında meydana gelen bir artışın büyümeyi etkilemediğini göstermektedir. Bu sonuç, Abrishami ve Hadian (2004) araştırmasının bulgularıyla çelişmektedir. Piyasa ve resmi döviz kurları arasındaki açığın devlet müdahalesi sonucu ortaya çıktığı göz önüne alınırsa, çalışmamızda elde edilen sonuç resmi döviz kurunu düşük seviyede tutmak için ayrılan kaynakların büyümeyi etkilemediğini göstermektedir. Çalışmamızın bulguları, devletin piyasa ve resmi döviz kurları arasındaki açığı korumak için sağladığı kaynakların, ülkenin gelirini artırmak yerine rant-arama gibi girişimlerde boşuna harcadığını göstermektedir. Rant kuramına göre, bu süreçte daha etkili olanların diğerlerine göre daha yüksek rant elde etmesi ve dolayısıyla gelir dağılımının değişmesi beklenmektedir. Ayrıcalıklı kesimlerin, resmi döviz kurunun piyasadaki kurdan daha düşük olması sebebiyle elde ettiği rant, aslında diğer kesimlerden onlara aktarılmış olan gelirdir. Araştırmalara göre İran'da resmi ve piyasa döviz kurları arasındaki açık, kayıt dışı ekonominin büyümesine (Khajavi vd., 2010: 65) ve döviz kaçakçılığının artmasına (Pajouyan & Maddah, 2004: 43; Zeranejad vd., 2013:14) neden olmaktadır. Bu araştırmalar döviz kuru açığının farklı kitleleri nasıl etkilediğine dair örnekler sunmaktadır. Resmi kurdan kısıtlı miktarda ucuz döviz sağlandığı için bu dövizlerin hangi ölçütlere ve kurallara göre paylaşıldığı da önem taşımaktadır. Sonuç olarak, piyasadan daha düşük resmi döviz kuru politikası, temel ve sermaye mallarının ithali için kaynak sağlayarak yoksul kitleleri ve üreticileri olumlu etkileyip büyümeye ivme vermeyi amaçlasa da bu çalışmada elde edilen sonuçlar, bu politikanın resmi kurdan sağlanan ucuz dövizlerin üretimle ilgili olmayan sektörlerle aktarılmasına, kayıt dışı ekonominin büyümesine, ranta ayrılan kaynakların artmasına ve ithal edilen bir takım tüketim mallarının ülke içindeki tarım ve sanayi sektörlerini olumsuz etkilemesine yol açarak amacından saptığını göstermektedir.

Devlet büyüklüğü (DB) değişkeninin negatif değer alması devletin bütçe politikasının büyümeyi ülke genelinde olumsuz yönde etkilediğini ifade etmektedir. İllerin toplam yatırım ve cari bütçelerinin gayri safi hasıllarına oranlarında gerçekleşen bir birim artış, büyüme oranını 1,83 birim düşürmektedir. Bu sonuç Abrishami ve Hadian (2004) araştırmasının tespitlerine uymakla birlikte literatürdeki bazı araştırmaların bulgularıyla çelişmektedir (Hoseyni vd., 2010; Golmoradi & Shoa, 2015; Tabatabai & Nematollahi, 2010; Hashemi, 1995; Shirazi, 2007). Devlet bütçesi yükseldiğinde iş gücü talebinin artmasıyla birlikte emek ücretinin yükselmesi ve devlet yatırımlarında meydana gelen artışın özel sektör yatırımlarını olumsuz etkilemesi büyümede düşüşe neden olabilmektedir (Koskela & Viren, 2003; Landau, 1983; Cameron, 1982). Rant literatürüne göre ise devlet bütçesinin büyümeye etkisi ülkenin kurumsal

koşullarıyla bağlantılıdır (Wadho & Ayaz, 2015). Öyle ki, yasal önlemlerin yetersiz olduğu ülkelerde etkili çıkar grupları bütçeden daha fazla pay elde etmek için kurumsal düzeni değiştirmeye kalkarlar ve sonuç olarak hukuk ve piyasa işleyişini olumsuz etkileyerek büyümeyi yavaşlatırlar (Olson, 1990). Bu çalışmada da devlet büyüklüğü için elde edilen sonuç, çıkar gruplarının eşit rekabet ortamını olumsuz etkilediğini, devletin paylaşım ve denetim süreçlerinin etkin olmadığını ve devletin üstlendiğı ekonomik girişimlerin özel sektörü olumsuz etkilediğini göstermektedir.

Model tahmininden elde edilen sonuçlara göre illerin enflasyon oranında (dF) gerçekleşen bir birim artış, büyüme oranını 0,74 birim düşürmektedir. Bu sonuç İnan'ı inceleyen diğer araştırmaların bulgularıyla örtüşmektedir (Pirayi & Dadvar, 2011; Gholami & Komijani, 2010; Dadgar & Salehi, 2004). Ayrıca, Dadgar vd. (2006:59) İnan ekonomisinde enflasyon ile büyüme oranı arasında doğrusal bir ilişkinin olmadığını, belli bir eşiğe kadar enflasyondaki artışın büyümeyi olumlu yönde, sonrasında ise olumsuz yönde etkilediğini ileri sürmüştür.

Ekonomik serbestlik oranında (ES) bir birim artış gerçekleşmesi büyümeyi 0,37 birim artırmaktadır. Bu sonuç İnan ile ilgili diğer araştırmaların bulgularıyla da örtüşmektedir (Abrishami & Hadian, 2004; Sadeghi & Zare, 2012; Naini & Mohammadi, 1996). Ayrıca, elde edilen sonuç rant-arama literatürünü başlatan eserler olan Tullock (1967) ve Krueger (1974)'ün öngörülerine de uymaktadır. Bu eserlere göre tarifeler gibi korumacı politikalar ekonomide rant arayışlarını tetikleyerek kaynakları üretken girişimlerden rant paylaşımına doğru yöneltirler. Ayrıca, ekonomik serbestlik oranı İnan'a uygulanan ekonomik yaptırımlardan da etkilenmiştir. Dolayısıyla, ekonomiyi olumsuz etkileyebilecek yaptırımların azalması, ekonomik serbestliğin ve nihayetinde büyüme oranının artmasına yol açacaktır (Alizadeh, 2019:4).

Son olarak petrol ve doğalgaz gelirlerinin GSYİH'ya oranında meydana gelecek bir birim artış büyüme oranının 1,08 birim artmasına yol açmaktadır. Bu sonuç da İnan'da petrol gelirleri ve büyüme arasındaki bağlantıyı inceleyen çalışmaların bulgularıyla örtüşmektedir (Komijani vd., 2010; Samadi, 1999; Mehrara & Uskui, 2006; Tabibian & Suri, 1995; Bahmanyar & Fetros, 2012). Petrol ve doğalgaz gelirleri sermaye ve tüketim mallarının ithaline olanak sağladığı için büyümeye ivme verebilirken, rant aramaya ortam yarattığı için büyümeyi olumsuz etkileyebilmektedir. Bu araştırmanın sonuçları petrol gelirlerinin büyümeye olan olumlu katkılarının, olumsuz etkilerinden daha fazla olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, elde edilen bulgular, 'Hollanda Hastalığı' olarak tanımlanan, doğal kaynaklardan elde edilen gelirlerin artmasının üretim sektörlerinin rekabet güçlerini düşürerek ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemesi durumunun İnan için geçerli olmadığını, diğer rant üretici politikalar kontrol altındayken, petrol ve doğalgaz gelirleri gibi doğal

kaynaklardan elde edilen gelirlerin büyümeye olumlu katkı sağlayacağını göstermektedir.

Büyüme oranı yerine İDÜD oranını bağımlı değişken olarak alan modelin tahmin sonuçları Tablo 2’de verilmiştir. Bu sonuçlar, büyüme oranını bağımlı değişken olarak alan modelin sonuçları ile karşılaştırıldığında İGÜG(-1) katsayısı dışında önemli değişiklikler olmadığı görülmektedir.

Tablo 2. Ülke için Tahmin Edilen Model Sonuçları (İDÜD Oranı Bağımlı Değişken)

c	İGÜG(-1)	DK	DB	dF	ES	PG
1,12***	-1,06***	0,009	-1,74***	-0,63***	0,30***	1,06***
$R^2 = 0,64$		$\bar{R}^2 = 0,60$		DW=2,2		

İDÜD oranıyla tahmin edilen modelde İGÜG(-1) değişkeni için büyüme oranıyla tahmin edilen modele göre daha düşük bir değer bulunması, daha varlıklı bir il olmanın kişi başına düşen gelirdeki artış için getirdiği doğal kısıtları göstermektedir. Neoklasik büyüme yaklaşımı bu olguyu sermayenin azalan verimliliği ilkesi ile ilişkilendirmektedir.

Bu aşamaya kadar petrol ve doğalgaz gelirlerinin, makroekonomik politikaların ve İGÜG(-1) oranının ülkenin tamamında büyüme oranı ve İDÜD oranı üzerindeki etkileri incelemiştir. Elde edilen sonuçlar rant kuramının öngörülerini desteklemektedir. Petrol ve doğalgaz gelirleri dışında incelenen makroekonomik politikaların ve devlet müdahalesinin büyüme üzerinde olumsuz etkilerinin olduğu veya etkisiz oldukları gösterilmiştir.

Bu araştırmanın temel amacı ise petrol ve doğalgaz gelirlerinin, makroekonomik politikaların ve İGÜG(-1) oranının ülkenin farklı kesimleri üzerindeki etkilerini tespit etmektir. Dolayısıyla, makalenin devamında ikili kümelerde petrol ve doğalgaz gelirlerinin hangi kesimleri daha olumlu etkilediği ve modeldeki diğer değişkenlerin hangi kesimleri daha olumsuz etkiledikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Her bir değişkende bir birim artışın ülkenin geneli ile ikili kümelerin her birinde büyüme oranları ve İDÜD oranları üzerindeki etkileri aşağıdaki tablolarda verilmektedir. Karşılaştırmayı kolaylaştırmak için tabloların ilk sütununda ülke geneli için elde edilen sonuçlar da verilmiştir.

Tablo 3’te ülke geneli ve ikili kümelerde, illerin petrol ve doğalgaz gelirleri dışında kişi başına düşen gelirlerinin ülkenin petrol ve doğalgaz gelirleri dışında kişi başına düşen gelire oranını gösteren İGÜG oranının bir dönem gecikmeli değeri için tahmin edilen katsayıların değerleri verilmiştir. İkili kümeler için bulunan İGÜG(-1) oranının katsayıları, ülkenin genelinde olduğu gibi, büyüme ile önceki dönemdeki kişi başına düşen gelir arasında ters bir

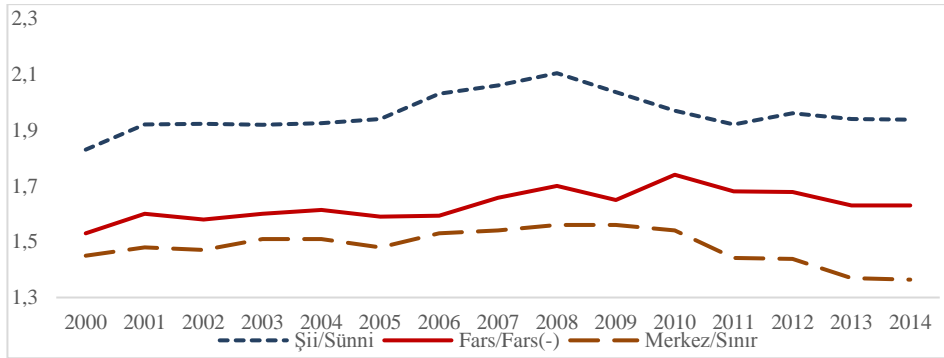
bağlantının varlığını ortaya koyarak neoklasik büyüme modellerinin öngörüsünü onaylamaktadır. Öte yandan, tahmin edilen İGÜG (-1) katsayısı, Fars olmayan il kümelerine göre daha zengin olan Fars il kümelerinde ve Sünni il kümelerine göre daha zengin olan Şii il kümelerinde daha yüksek çıkmıştır. Bu durum ise farklı kesimler arasında gelir iraksamasının varlığını göstererek neoklasik büyüme modellerinin öngörüsünü desteklememektedir. Coğrafi konuma göre belirlenen il kümeleri incelendiğinde, büyüme oranının bağımlı değişken olarak alındığı modelde sınır illeri için bulunan İGÜG(-1) değişkeninin katsayısının merkez illere göre daha yüksek değer aldığı görülmektedir.

Tablo 3. Ülke Geneli ve İkili Kümelerde İGÜG(-1) Değişkeni için Tahmin Sonuçları

Bağımlı değişken	Ülke	Fars	Fars- ⁴	Şii	Sünni	Merkez	Sınır
Büyüme oranı	-0,82***	-0,73***	-1,49***	-0,80***	-2,01***	-0,95***	-0,74*
İDÜD oranı	-1,06***	-0,82***	-1,13*	-0,86***	-1,00***	-0,98***	-0,98***
\bar{R}^2 (Büyüme için)	0,62	0,63		0,63		0,65	
\bar{R}^2 (İDÜD için)	0,60	0,62		0,64		0,62	

Bu sonuçlar, daha yoksul olan Sünni ve Fars olmayan il kümelerinde yoksulluk döngüsünü kırarak gelir düzeyini yükseltmenin diğer kümelerle göre daha güç olduğunu göstermektedir. Şekil 1'de 2000-2014 yılları arasında incelenen ikili kümelerde İGÜG oranları değerlerinin birbirlerine oranları gösterilmiştir.

Şekil 1. Şii-Sünni, Fars-Fars Olmayan ve Merkez-Sınır İkili İl Kümelerinin İGÜG Oranları Değerlerinin Birbirine Oranları

Veri Kaynağı: İran İstatistik Merkezi

4 Tablolarda Fars etnik kimliği olmayan iller kümesi 'Fars-' ifadesi ile gösterilmiştir

Araştırma kapsamındaki 15 yılın tamamında Şii, Fars ve merkez illeri kümelerinin kişi başına düşen gelirleri sırasıyla Sünni, Fars olmayan ve sınır illeri kümelerinkinden daha yüksektir. Şekil 1’de görüldüğü gibi en yüksek eşitsizlik Şii-Sünni ikili kümelerinde, en düşük eşitsizlik ise Merkez-Sınır ikili kümelerinde gerçekleşmiştir. 15 yıllık dönemin başıyla sonu kıyaslandığında yalnızca Merkez-Sınır kümelerinin gelirlerinin oranında bir düşüş yaşandığı gözlemlenmektedir. Buna karşın baskın etnik ve mezhep yapısı olan iller ile azınlıklardan oluşan iller arasındaki gelir eşitsizliği bu dönemde dalgalanmalarla birlikte büyümüştür. Şekil 1’deki önemli ayrıntılardan biri de petrol gelirlerinin zirve yaptığı 2003-2008 döneminde eşitsizliğin artması ve 2010 yılından sonra uygulanan ‘kapsamlı nükleer yaptırımlar’ ile eşitsizliğin düşmesidir. İGÜG (-1) oranı için elde edilen sonuçlar daha yoksul olan etnik ve mezhep azınlıkların büyümede daha zor bir durum ile karşı karşıya olduklarını göstermektedir. Dolayısıyla, İran’da baskın etnik ve mezhepsel kimliği olan kesimle diğerleri arasındaki açık giderek artmıştır. Bu sonuçlar, Baumol (1986) tarafından öne sürülen yakınsama kümeleri (*convergence clubs*) hipotezini desteklemektedir. Baumol (1986)’ya göre gelir yakınsaması tüm ekonomilerde değil de yalnızca benzer yapılarıdaki ekonomilerde gerçekleşir. Sonuç olarak, elde edilen bulgular, İran’da etnik ve mezhepsel kimliğe dayalı yoksul ve varlıklı kümelerin var olduğunu ve yoksulluk kısır döngülerini ortaya çıkaran koşulların oldukça etkili olduğunu göstermektedir. İran’da gözlemlenen bu olgu, ‘yoksulluk ve az gelişmişlik tuzağı’ olarak tanınan kavram için de bir örnek oluşturmaktadır.

Tablo 4’te ülke genelinde ve ikili kümelerde piyasa ve resmi döviz kurları arasındaki açığı ifade eden DK değişkeni için tahmin edilen sonuçlar verilmiştir. Bu sonuçlar, İran’da hükümetlerin düşük resmi döviz kuru için ayırdıkları kaynakların ülke çapında bir refah artışına veya kümeler arası gelir farklılıklarında anlamlı bir değişime yol açmadığını göstermektedir. Ülke çapındaki büyüme ve İDÜD oranları arasında anlamlı bir değişimin gerçekleşmemesi rant kuramının öngörülerine uymaktadır. Rant kuramına göre resmi ve piyasa döviz kurları arasındaki açığın sürdürülmesi için ayrılan kaynaklar bir bütün olarak ülkeyi olumlu etkilemese de bazı kesimleri olumlu, bazı kesimleri de olumsuz etkiler. Bu çalışma etnik, mezhepsel ve coğrafik özelliklerin, düşük resmi döviz kuru politikasından kaynaklanan rantın gelir dağılımına yansımada belirleyici olmadıklarını göstermektedir. Söz konusu rantın olumlu ya da olumsuz etkilediği kesimleri tespit edebilmek için başka özelliklere (cinsiyet, gelir düzeyi gibi) göre inceleme yapılması gerekmektedir.

Tablo 4. Ülke Geneli ve İkili Kümelerde DK Değişkeni için Tahmin Sonuçları

Bağımlı değişken	Ülke	Fars	Fars-	Şii	Sünni	Merkez	Sınır
Büyüme oranı	0,008	0,01	0,01	0,009	0,009	0,007	0,007
İDÜD oranı	0,009	0,01	0,01	0,009	0,009	0,007	0,007

İllerin kişi başına düşen cari ve yatırım bütçelerinin ülkenin kişi başına düşen gelirine oranını gösteren devlet büyüklüğü (DB) değişkeni için ülke geneli ve ikili kümelerde tahmin edilen sonuçlar Tablo 5'te verilmiştir. Bu sonuçlar, devletin bütçe politikasının, ülkenin ve ikili kümelerin büyüme oranlarını ve refah seviyelerini olumsuz etkilediğini göstermektedir. Etnik ve mezhepsel özelliklere göre oluşturulan kümeler için bulunan katsayılar, bütçe politikalarının, ikili kümelerde kesimler arasındaki gelir farklılıklarını da etkilediğini göstermektedir. Fars ve Şii il kümelerinde DB katsayısının diğerlerine göre daha düşük bir negatif değer alması, bu illerde bütçe üzerinden rant-arama faaliyetlerinin ve denetim sorunlarının daha fazla olduğunu göstermektedir. Örneğin, kümelere aynı bütçe politikasının uygulanması daha varlıklı olan Fars ve daha yoksul olan Fars olmayan kümeleri arasındaki gelir açığını azaltır. Bu durum daha varlıklı olan Fars kümesinin Fars olmayanlara göre nispeten refah kaybetmesine yol açar. Ayrıca, İDÜD oranını bağımlı değişken olarak alan modelin sonuçları, Şii ve Fars il kümelerinde bir birim bütçe artışının miktar açısından daha çarpıcı seviyede refah kaybına yol açtığını göstermektedir. Şekil 1'de gösterildiği gibi Farmlar ve Şiiler ülkenin ayrıcalıklı kesimleri içindedirler. Dolayısıyla, bütçe politikası bu ayrıcalıklı kesimlerde görece olarak daha çok kayba yol açarak ikili kümelerde kesimler arasındaki gelir eşitsizliğini düşürmektedir.

Tablo 5. Ülke Geneli ve İkili Kümelerde DB Değişkeni için Tahmin Sonuçları

Bağımlı değişken	Ülke	Fars	Fars-	Şii	Sünni	Merkez	Sınır
Büyüme oranı	-1,83***	-3,74***	-1,09***	-1,90***	-1,82*	-1,74***	-1,74***
İDÜD oranı	-1,74***	-4,31***	-0,91***	-2,02***	-0,86*	-1,63***	-1,63***

Tablo 6'da enflasyon (dF) değişkeni için ülke geneli ve ikili kümelerde tahmin edilen sonuçlar gösterilmiştir. Bu sonuçlar incelendiğinde enflasyon oranındaki bir birimlik artışın incelenen kesimlerdeki büyümeye etkisinin aynı oranda ve olumsuz yönde olduğu görülmektedir. Ayrıca İDÜD oranını bağımlı değişken olarak alan modelde, Fars olmayan iller kümesinin enflasyondan Fars illeri kümesine göre olumsuz yönde daha az etkilendiği sonucuna varılmıştır.

Yani, enflasyonun yükselmesi daha varlıklı olan Fars illeri kümesini, daha yoksul olan Fars olmayan iller kümesine göre daha olumsuz etkileyerek aralarındaki gelir açığının azalmasına yol açmaktadır.

Tablo 6. Ülke Geneli ve İkili Kümelerde dF Değişkeni için Tahmin Sonuçları

Bağımlı değişken	Ülke	Fars	Fars-	Şii	Sünni	Merkez	Sınır
Büyüme oranı	-0,74***	-0,77***	-0,77***	-0,74***	-0,74***	-0,78***	-0,78***
İDÜD oranı	-0,63***	-0,77***	-0,56**	-0,66***	-0,66***	-0,69***	-0,69***

Ekonomik serbestlik düzeyi (ES) değişkeni için ülke geneli ve ikili kümelerde tahmin edilen sonuçlar Tablo 7’de verilmiştir. Bu sonuçlar ekonomideki serbestlik düzeyinin ülke genelindeki gelir seviyesine doğrudan pozitif bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Rant literatüründe korumacı politikaların büyümeyi olumsuz yönde etkileyeceği savunulduğu için elde edilen sonuçlar beklentilere uygundur. Ekonomik serbestlik düzeyi katsayısı ikili kümelerdeki kesimlerde ise eşittir. Yani, korumacı politikaların büyüme ve gelir değişimi üzerindeki etkileri için incelenen ikili kümelerdeki kesimler arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

Korumacı politikalardan hangi kesimlerin kazançlı çıktıkları etnik, mezhepsel ve coğrafik özelliklerden yola çıkarak oluşturulan kümeler aracılığıyla belirlenemediğinden, bu politikalardan kazançlı çıkan kesimleri tespit edebilmek için daha farklı özellikler (cinsiyet, köyde-kentte yaşama gibi) temel alınarak inceleme yapılabilir.

Tablo 7. Ülke Geneli ve İkili Kümelerde ES Değişkeni için Tahmin Sonuçları

Bağımlı değişken	Ülke	Fars	Fars-	Şii	Sünni	Merkez	Sınır
Büyüme oranı	0,37***	0,40**	0,40**	0,39***	0,39***	0,35**	0,35**
İDÜD oranı	0,30**	0,38**	0,38**	0,34***	0,34***	0,27	0,31

Petrol ve doğalgaz gelirlerinin GSYİH’ya oranını ifade eden PG değişkeni için ülke ve ikili kümelerde tahmin edilen sonuçlar Tablo 8’de gösterilmiştir. Buna göre petrol ve doğalgazdan elde edilen gelirlerinin tüm kümelerde büyüme ve İDÜD oranlarına olumlu katkıları bulunmaktadır. Bu sonuç, rant literatüründe Tullock (1967), Krueger (1974) ve Posner (1975) gibi bazı öncü çalışmalar tarafından savunulan “tam rant israfı (*complete rent dissipation*)” hipotezinin geçerli olmadığını bir kez daha göstermektedir. Tam rant israfı hipotezi, rant arama faaliyetlerinde harcanan kaynakların toplamının elde edilecek ranta eşit

olacağını, dolayısıyla rant kaynağının rant arama faaliyetlerinde tam olarak israf edileceğini ve sonuç olarak rant kaynağının sosyal refah düzeyinde bir artışa neden olmayacağını savunmaktadır. Bu çalışmada rant kaynağı olan petrol ve doğalgaz gelirlerine ilişkin katsayısının ülke ve tüm kümeler için istatistiksel olarak anlamlı düzeyde pozitif değerler alması, rant arama faaliyetlerinde yapılan harcamanın rant kaynağından daha düşük olduğunu göstermektedir.

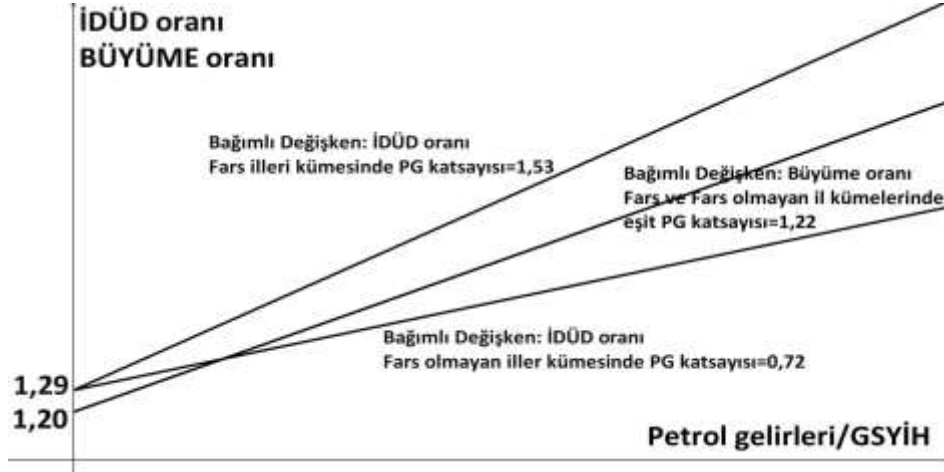
Tablo 8. Ülke Geneli ve İkili Kümelerde PG Değişkeni için Tahmin Sonuçları

Bağımlı değişken	Ülke	Fars	Fars-	Şii	Sünni	Merkez	Sınır
Büyüme oranı	1,08***	1,22***	1,22***	1,03***	1,03***	0,95***	0,95***
İDÜD oranı	1,06***	1,53***	0,72***	1,10***	0,97*	0,95***	0,95***

Petrol ve doğalgaz gelirlerindeki artış büyüme oranını tüm ikili kümeler içinde farklı kesimleri eşit olarak etkilerken, İDÜD oranını, Şii il kümelerine göre Sünni il kümelerinde ve Fars il kümelerine göre Fars olmayan il kümelerinde daha az etkilemiştir. Yani, petrol ve doğalgaz gelirlerinin artması Fars ve Fars olmayan il kümelerinin büyümelerini aynı oranda etkilerken, Fars olmayan il kümelerine göre Fars il kümelerinde kişi başına düşen gelirden daha yüksek bir artışa yol açarak bu iki grup arasındaki gelir eşitsizliğinin artmasına yol açmaktadır. Benzer şekilde, petrol ve doğalgaz gelirlerinin artması Şii ve Sünni il kümelerinin büyümelerini aynı oranda etkilerken, Sünni il kümelerine göre Şii il kümelerindeki kişi başına düşen gelirden daha yüksek bir artışa yol açarak Şii ve Sünni il kümeleri arasındaki gelir eşitsizliğinin artmasına sebep olmaktadır.

Petrol ve doğalgaz gelirlerinin Fars ve Fars olmayan il kümeleri arasındaki gelir eşitsizliğinin derinleşmesine yol açması Şekil 2 aracılığıyla anlatılmıştır. Fars ve Fars olmayan il kümelerinde tahmin edilen modelin katsayıları kullanılarak bağımlı değişkenlerin (büyüme oranı ve İDÜD oranı) petrol ve doğalgaz gelirlerinin GSYİH'ya oranına bağlı olarak alacağı değerler Şekil 2'de gösterilmiştir. Petrol ve doğalgaz gelirlerindeki artış Fars ve Fars olmayan kümelerin büyüme oranlarını pozitif yönde eşit olarak etkilemesine rağmen, büyüklük bakımından ayrıcalıklı durumda olan Fars etnik grubunu, Fars olmayanlara göre gelir dağılımı açısından daha olumlu yönde etkilemektedir. Bu sonuç, İGÜG oranlarındaki dalgalanmanın açıklanmasına da katkı sağlamaktadır. Şekil 1'de görüldüğü üzere petrol ve doğalgaz gelirlerinin zirve yaptığı 2003-2008 döneminde Fars ve Şii illerinin İGÜG oranları, Fars olmayan ve Sünni illere göre daha hızlı artmıştır. Petrol ve doğalgaz gelirlerinde düşüşlerin yaşandığı dönemlerde de bu durumun tam tersi gerçekleşmiştir. Sonuç olarak, petrol ve doğalgaz gelirlerinin artması etnik ve mezhep ayrımıyla oluşan ikili kümelerde kesimler arasındaki gelir eşitsizliğini daha da derinleştirmektedir.

Şekil 2. Büyüme Ve İDÜD Oranlarının Bağımlı Değişken Olduğu Modellerde Petrol ve Doğalgaz Gelirlerinin Fars ve Fars Olmayan İl Kümelerindeki Etkilerinin Gösterimi

Etnik köken ve mezhep ayrımı yapılmadan ulusal varlık olan petrol kaynaklarından tüm yurttaşların eşit pay almaları ilkesi göz önünde bulundurulduğunda, bu çalışmada gösterilen eşitsizlik olgusu hak ve güç arasındaki ilişkiye ışık tutmaktadır. Petrol ve doğalgaz gelirlerinin gelir dağılımı üzerindeki etkisi üzerine elde edilen bu sonuçlar, rant kuramının öngördüğü, daha ayrıcalıklı olan grupların kaynaklardan daha fazla pay alacağı savını doğrulamaktadır.

Sonuç

1960’larda başlayan rant araştırmaları, rantın kaynağı olabilecek etmenlerin refah ve dağılım üzerindeki etkilerini irdelemişlerdir. Bu çalışmalarda rantın toplum refahı üzerindeki etkileri kuramsal ve uygulamalı modeller aracılığıyla tartışılmıştır. Bu makalede ise rantın toplum genelinin refah düzeyine etkisinden ziyade toplumun farklı kesimlerinin gelir dağılımlarını ne ölçüde etkilediği araştırılmıştır. İran’da uygulanan politikaların üç farklı ikili il kümesi (Şii-Sünni, Fars olan-olmayan ve sınır-merkez) içinde gelir dağılımını etkileyerek gelir eşitsizliğine yol açıp açmadıkları, eğer açıyorlarsa gelir dağılımını ne ölçüde etkiledikleri incelenmiştir.

Gelir dağılımı hakkındaki çalışmalarda gelir eşitsizliğinin göstergesi olarak genelde kullanılan Gini katsayısının, toplumdaki farklı kesimlerin refah düzeylerindeki değişimleri tespit etmek amacıyla kullanılması uygun olmadığı için bu çalışmada illerin büyüme oranlarını ve İDÜD oranlarını bağımlı değişken

olarak alan bir model oluşturulmuştur. Her iki bağımlı değişken için de model tahmin edilerek elde edilen sonuçlar birlikte değerlendirilmiştir. Modele dâhil edilen yapay eğim değişkenleri aracılığıyla mevcut açıklayıcı değişkenlerde meydana gelecek bir birimlik artışların toplumun farklı kesimlerine olan etkilerinin ne ölçüde farklılaştıkları tespit edilmiştir.

Petrol ve doğalgaz gelirlerinin ülke genelinde ve toplumun farklı kesimlerinde büyümeye olumlu etkilerinin olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, petrol ve doğalgaz gelirlerinin artmasının Fars olmayan ve Sünni illerine göre ayrıcalıklı olan Fars ve Şii illerinde kişi başına düşen gelirden daha yüksek bir artışa yol açacağı ve nihayetinde gelir eşitsizliğinin derinleşmesine sebep olacağı gösterilmiştir. Devlet müdahalesi ve korumacı politikaların göstergesi olarak ele alınan değişkenlere ilişkin elde edilen sonuçlar, rant kuramının desteklediği, devlet müdahalesinin büyümeyi olumsuz yönde etkileyeceği savını doğrulamaktadır. Ayrıca, elde edilen sonuçlar İran'da büyüme ile geçmiş dönemdeki gelir düzeyi arasındaki ters yönlü ilişkiyi ortaya koyarak, neoklasik büyüme modellerinin öngörülerini doğrulamaktadır. Bunun yanında, bulgular, Baumol (1986) tarafından öne sürülen, gelir yakınsamasının sadece benzer yapılarıdaki ekonomilerde gerçekleşeceğini savunan yakınsama kümeleri hipotezini de desteklemektedir.

Ek

İran'da illerin etnik dağılımı Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. İran'da İllerin Etnik Dağılımı

İl	Fars (%)	Türk (%)	Kürt (%)	Diğer (%)	İl	Fars (%)	Türk (%)	Kürt (%)	Diğer (%)
Doğu Azer.	1,4	97,8	0,2	0,6	Qazvin*	52,9	-	-	-
Batı Azer.	0,8	76,2	21,7	1,3	Qum	64,4	25,8	1,8	8
Erdebil	1,1	98,2	0,4	0,3	Kurdistan	0,6	0,3	97,8	1,3
İsfahan	83,4	7	0	9,6	Kirman	97,4	0,9	0	1,7
İlam	1	0	86	13	Kirmanshah	4,2	0	92,5	3,3
Bushehr	91,8	1	0	7,2	Koh&Boyer	3,6	5	0	91,4
Tehran	59,6	30,3	1,8	8,3	Gulistan	47,2	3,9	0,3	48,6
Chah&Bakh	15,5	10,1	0	74,4	Gilan	4,5	7,9	0,9	86,7
Khurasan	85	6	8	1	Luristan	4,6	0,3	0,5	94,6
Khuzetan	31	2,5	1	65,5	Mazandaran	7,6	2,4	0,1	89,9
Zangan	1,1	98,4	0	0,5	Markazi	72,3	20,8	1,3	5,6
Semnan	91,5	1,5	0,8	6,2	Hormozgan	84,5	0,3	0,7	14,5
Sis&Baluch	33	0	0,4	66,6	Hamdan	24,3	52,5	10,3	12,9
Fars	80	10	1	9	Yazd	98,6	0	0	1,4

Kaynak: İran'da Genel Kültür Göstergelerini İnceleme ve Ölçme Raporları, 2009-2013.

* Qazvin ilinin etnik yapısı hakkında veriler ilgili raporlarda yayınlanmamıştır.

Kaynakça

- Abramovitz, Moses (1986), "Catching up, Forging ahead, and Falling behind", *The Journal of Economic History*, 46(2): 385-406.
- Abrishami, Hamid ve Mohammad Hadian (2004), "Rant-arama ve Ekonomik Büyüme: İran Örneği" (Farsça), *Tahqiqate Eqtesadi*, 67: 1-28.
- Abunuri, Esmail ve Arash Khoshkar (2007), "İran'da Makro Ekonomik İndekslerin Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi: İller Arası Bir Yaklaşım" (Farsça), *Majalleye Tahqiqate Eqtesadi*, 41(6): 65-95.
- Abunouri, Esmail, Arash Khoshkar ve Parviz Davoudi (2008), "Müslüman Ülkelerde Ekonomik Göstergeler ve Gelir Dağılımı" (Farsça), *İslami İktisat ve Gelişme Konferansı*, Tahran.
- Ahluwalia, Montek S. (1976), "Inequality, Poverty and Development", *Journal of Development Economics*, 3(4): 307-342.
- Aidt, Toke S. (2016), "Rent Seeking and the Economics of Corruption", *Constitutional Political Economy*, 27(2): 142-157.
- Akbari, Nematollah ve Rozita Moayyedfar (2004), "İran İlleri Arasında Gelir Yakınsaması: Uzamsal Ekonometri Yaklaşımı" (Farsça), *Faslanameyeh Pajuheshhaye Eqtesadi*, 4(3):1-13.
- Alipour, Mohammad S., Nader Hakimipoor, Assad Alahrezaee, Ayoub Faramarzi ve Ashkan Shabbak (2016), "The Effect of Government Size on Inequality in Iran", *International Journal of Research and Reviews in Applied Sciences*, 26(1): 20-25.
- Alizadeh, Naseraddin (2017), "İran'da Etnik, Mezhepsel ve Uzamsal Etmenlerin Gelir Eşitsizliği Üzerindeki Etkisi" (Farsça), *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 1(2): 245-263.
- Alizadeh, Naseraddin (2019), "Who were the Main Targets of Sanctions against Iran: Insiders or Outsiders?", *Political Economy*, 6(1):1-22.
- Altunışık, Meliha B. (2014), "Rentier State Theory and the Arab Uprisings: An Appraisal", *Uluslararası İlişkiler*, 11(42): 75-91.
- Anderson, Simon P., Jacob K. Goeree ve Charles A. Holt (1998), "Rent Seeking with Bounded Rationality: An Analysis of the all-Pay Auction", *Journal of Political Economy*, 106(4): 828-853.
- Antwi, Adarkwah Y. ve John Adams (2003), "Rent-Seeking Behaviour and its Economic Costs in Urban Land Transactions in Accra, Ghana", *Urban Studies*, 40(10): 2083-2098.
- Auty, Richard M. (1990), *Resource-Based Industrialization: Sowing the Oil in Eight Developing Countries* (New York: Oxford University Press).
- Bahmanyar, Sanaz ve Mohammad H. Fetros (2012), "İran ve Japonya Ekonomilerinde Petrol Fiyatlarında Artışın Büyüme Üzerindeki Etkisi: ARDL Modeli" (Farsça), *Eqtesade Tovsee ve Barnamerizi*, 1(2): 49-63.
- Barro, Robert J. ve Xavier Sala-i-Martin (1990), "Economic Growth and Convergence across the United States" (No. w3419), *National Bureau of Economic Research*, 1-61.
- Barro, Robert J. ve Xavier Sala-i-Martin (1992), "Convergence", *Journal of Political Economy*, 100(2): 223-251.
- Barro, Robert J. ve Xavier Sala-i-Martin (1991), "Convergence across States and Regions", *BPEA*, 22(1): 107-182.
- Baumol, William J. (1986), "Productivity Growth, Convergence and Welfare: What the Long-run Data Show", *American Economics Review*, 76(5): 1072-1085.
- Beblawi, Hazem (1987). "The rentier state in the Arab World", *Arab Studies Quarterly*, 9(4): 383-398.

- Bergson, Abram (1983), "Pareto on Social Welfare", *Journal of Economic Literature*, 21(1): 40-46.
- Boettke, Peter J. (1994), *Collapse of Development Planning* (New York: NYU Press).
- Buchanan, James M. (1980), "Rent Seeking and Profit Seeking", Buchanan, James M., Robert D. Tollison, ve Gordon Tullock (Der.), *Toward a Theory of the Rent-Seeking Society* (Texas: A ve M Univ Press): 3-15.
- Buyukuslu, Ali R. (1995), "The Evolution of Privatisation in Turkey and Its Impact on Turkish Trade Unions", *Irish Journal of Management*, 16: 44-55.
- Cameron, David R. (1982), "On the Limits of the Public Economy", *Annals of the Academy of Political and Social Science*, 459 (1): 46-62.
- Chong, Alberto ve Mark Gradstein (2007), "Inequality and Institutions", *The Review of Economics and Statistics*, 89(3): 454-465.
- Congleton, Roger D., Arye L. Hillman, ve Kai A Konrad (2008), *40 Years of Research on Rent Seeking, Applications: Rent Seeking in Practice* (Heidelberg: Springer).
- Corden, Max W. ve Peter J. Neary, J. P. (1982), "Booming Sector and de-Industrialisation in a Small Open Economy", *The Economic Journal*, 92(368): 825-848.
- Cowling, Keith ve Dennis C. Mueller (1978), "The Social Costs of Monopoly Power", *The Economic Journal*, 88(352): 727-748.
- Dadgar, Yadollah, Gholamreza Keshavarz ve Ali Tiyatraj (2006), "İran'da Enflasyon ve Büyüme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" (Farsça), *Jostarhaye Eqtesadi*, 3(5): 59-68.
- Dadgar, Yadollah ve Masoud Salehi (2004), "İran'da Enflasyon ve Büyüme Arasındaki Bağlantının İncelenmesi: Barro Modeli" (Farsça), *Faslnameye Pajouheshhaye Bazargani*, 9(33): 55-82.
- Davoudi, Parviz ve Mohammad A. Barati (2007), "İran'da Ekonomik Politikaların Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi" (Farsça), *Faslnameye Pajouheshhaye Bazargani*, 11(43): 283-322.
- Deacon, Robert T. ve Ashwin Rode (2015), *Rent Seeking and the Resource Curse, Companion to the Political Economy of Rent Seeking* (Cheltenham: Edward Elgar Publishing).
- Dehmoredeh, Nazar ve Zeynab Shokri (2011), "Mali Gelişmenin Gelir Üzerine Etkisi" (Farsça), *Pajuheshha ve Siyasethaye Eghtesad*. 18(54): 147-164.
- Dreger, Christian, Teymur Rahmani ve Hans-Friedrich Eckey (2007), "Economic Convergence and Rent-seeking in Iran", no.741, *DIW Discussion Papers*.
- Fleming, Marcus (1952), "A Cardinal Concept of Welfare", *The Quarterly Journal of Economics*, 66(3): 366-384.
- Genel Kültür Göstergelerini İnceleme ve Ölçme Raporları (2009-2013), (Tahran: Shoraye Farhange Umumiye Keshvar).
- Ghaffari, Hasan M. (2005), "İran'da Devlet Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi", *Daneshpajuhan*, 7 (2): 1-12.
- Gholami, Amir ve Akbar Komijani (2010), "İran'da Enflasyon, Enflasyon Dalgalanması, Yatırımın Büyüme Oranı ve Büyüme Oranı Arasındaki Bağlantı" (Farsça), *Faslanmehye Eqtesade Karbordi*, 1(3): 1-25.
- Gujarati, Damodar N. (2005), *Basic Econometrics* (New York: Tata McGraw-Hill Education).
- Golmoradi, Hasan ve Sajjad A. Shoa (2015), "İran'da Uzun-Dönem ve Kısa-Dönemde Enflasyonun Büyüme Üzerindeki Etkisi" (Farsça), *Faslanmehye Siyasethaye Mali ve Eqtesadi*, 3 (10): 89-108.

- Guriev, Sergei ve William Megginson (2007), "Privatization: What have We Learned?", *Annual World Bank Conference on Development Economics*, 249-296.
- Gylfason, Thorvaldur, Tryggvi T. Herwertsson ve Gylfi Zoega (1999), "A Mixed Blessing: Natural Resources and Economic Growth", *Macroeconomic Dynamics*, 3(2): 204-225.
- Harberger, Arnold C. (1954), "Monopoly and Resource Allocation", *American Economic Review*, 44(2): 77-87.
- Harsanyi, John C. (1955), "Cardinal Welfare, Individualistic Ethics, and Interpersonal Comparisons of Utility", *Journal of Political Economy*, 63(4): 309-321.
- Hashemi, Mirjalal (1995), "Devlet Büyüklüğünün Büyüme Üzerine Etkisi" (Farsça), *Yüksek Lisans Tezi*, Tahran Üniversitesi, İktisat Fakültesi.
- Heshmati, Almas (2004), "Inequalities and Their Measurement", *IZA Discussion Paper*, No. 1219, Bonn.
- Hillman, Arye L. ve Heinrich W. Ursprung (2015), "Rent-Seeking: The Idea, the Reality, and the Ideological Resistance", *International Trade and Development Seminar*, University of Pittsburgh.
- Hillman, Arye L. (2013), "Rent seeking", Reksulak, Michael, Laura Razzolini ve William F. Shughart II (Der.) *The Elgar companion to public choice 2* (Edward Elgar, Cheltenham): 307-331.
- Hoseyni, Mehdi, Alireza Abdi, Alireza Gheybi ve Iman Fadayi (2010), "Devletin Genel Bütçesinin Alt Bölümlerinin Büyüme Üzerine Etkisi" (Farsça), *Faslnameye Pajouheshha ve Siyasethaye Eqtesadi*, 16(48): 37-63.
- İran İstatistik Merkezi (2015), *Salname'ye Amari'ye İnan*: <https://www.amar.org.ir> (son Erişim: 20.09.2019)
- Kaasa, Anneli (2003), "Factors Influencing Income Inequality in Transition Economies", *Working Paper*, University of Tartu Economics and Business Administration, 18: 1-40.
- Kaitila, Ville (2014), "Transnational Income Convergence and National Income Disparity: Europe, 1960- 2012", *Journal of Economic Integration*, 29(2): 343-371.
- Khajavi, Maliheh, Ebrahim Rezai ve Hasan Khodaveysi (2010), "Çoklu Gösterge ve Çoklu Neden Yöntemiyle Kayıt-dışı Ekonomi ve Vergi Açığının İncelenmesi" (Farsça), *Pajouheshnameye Eqtesadi*, 3: 65-90.
- Khalili, Mansour ve Teymur Rahmani (2011), "Regional Economic Growth, Migration, and Convergence in Iran", *Society of Interdisciplinary Business Research (SIBR) Conference on Interdisciplinary Business Research*.
- Khezri, Mohammad, Mohammad Qasemi ve Behzad Lamei (2005), "Bütçelendiriminin Temelleri" (Farsça), *Majles ve Pajuhesh*, 12(47): 129-163.
- Khodaparast, Mehdi ve Azadeh Davoudi (2013), "Devletin Harcamaları, Eşitsizlik ve Yoksulluk" (Farsça), *Faslnameyeh Siyasethaye Rahbordi ve Kalan*, 1(4): 37-50.
- King, Dwight Y. (1981), "Regime Type and Performance: Authoritarian Rule, Semi-Capitalist Development, and Rural Inequality in Asia", *Comparative Political Studies*, 13(4): 477-504.
- Kirk, Richard M. (1983), "Political Terrorism and the Size of Government: A Positive Institutional Analysis of Violent Political Activity", *Public Choice*, 40(1): 41-52.
- Komijani, Akbar ve Elaheh Asadi (2010), "İran'da Petrol Gelirleri ve Parasal Genişlemenin Büyüme Üzerindeki Etkisi" (Farsça), *Taqiqate Eqtesadi*, 45(92): 239-262.
- Koskela, Erkki ve Matti Viren (2003), "Government Size and Output Volatility: New International Evidence", *ETLA Discussion Papers*, The Research Institute of the Finnish Economy (ETLA).

- Krongkaew, Medhi ve Nanak Kakwani (2003), "The Growth–Equity Trade-off in Modern Economic Development: the Case of Thailand", *Journal of Asian Economics*, 14(5): 735-757.
- Krueger, Anne O. (1974), "The Political Economy of the Rent-Seeking Society", *The American Economic Review*, 64(3): 291-303.
- Kuznets, Simon (1955), "Economic Growth and Income Inequality", *The American Economic Review*, 45(1): 1-28.
- Landau, Daniel (1983), "Government Expenditure and Economic Growth: a Cross-Country Study", *Southern Economic Journal*, 49(3): 783-792.
- Lenway, Stefanie, Randall Morck ve Bernard Yeung (1996), "Rent Seeking, Protectionism and Innovation in the American Steel Industry", *The Economic Journal*, 106(435): 410-421.
- Lewis, Arthur. W. (1954), "Economic Development with Unlimited Supplies of Labour", *The Manchester School*, 22(2): 139–191.
- Mahdavy, Hossein (1970), "Patterns and Problems of Economic Development in Rentier States: The Case of Iran", Michael A. Cook (Der.), *Studies in Economic History of the Middle East* (Oxford: Oxford University Press): 428-467.
- McChesney, Fred S. (1987), "Rent Extraction and Rent Creation in the Economic Theory of Regulation", *The Journal of Legal Studies*, 16(1): 101-118.
- Mehrara, Mohsen ve Kamran N. Uskuyi (2006), "Petrol Gelirinde Dalgalanmaların Makroekonomik Değişkenler Üzerine Etkisi" (Farsça), *Faslnameye Pajouheshhaye Bazargani*, 10(40):1-32.
- Motafakkerzad Mohammad A., Reza Ranjpour, Zahra K. Tikanlu ve Leyla Gh. Heydariyani (2015), "2000-2008 Döneminde İnan'da İller Arası Ekonomik Yakınsamanın İncelemesi", *Pajuheshnameye Eqtesade Kalan*, 10(19): 141-168.
- Mueller, Dennis C. (2015), "Profit Seeking and Rent Seeking in the United States and Europe", Congleton, Roger D. ve Arye L. Hillman (Der.), *Companion to the Political Economy of Rent Seeking* (Cheltenham: Edward Elgar Publishing): 311-327.
- Naini, Ahmadreza J. ve Mohammad R. Mohammadi (1996), "İhracat ve Ekonomik Büyüme" (Farsça), *Pajuheshnameye Bazargani*, 17(1): 6-36.
- Nitzan, Shmuel (1994), "Modelling Rent-Seeking Contests", *European Journal of Political Economy*, 10(1): 41-60.
- Noorbakhsh, Farhad (2005), "Spatial Inequality, Polarization and Its Dimensions in Iran: New Empirical Evidence", *Oxford Development Studies*, 33(3-4): 473-491.
- Ocampo, José A. (2013), "The History and Challenges of Latin American Development", *Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC) Santiago*, United Nations Publication.
- Olson, Mancur (2008), *The Rise and Decline of Nations: Economic Growth, Stagflation, and Social Rigidities*, (New Haven, CT ve London: Yale University Press).
- Cuaresma, J. Crespo, Miroslava Havettová and Martin Lábaj (2013), "Income Convergence Prospects in Europe: Assessing the Role of Human Capital Dynamics", *Economic Systems* 37(4): 493-507.
- Pajouyan, Jamshid ve Macid Maddah (2006), "İnan'da Kaçakçılığın Ekonomik İncelemesi" (Farsça), *Pajouheshnameye Eqtesadi*, 6(2): 43-70.
- Papanek, Gustav F. ve Oldrich Kyn (1986), "The Effect on Income Distribution of Development, the Growth Rate and Economic Strategy", *Journal of Development Economics*, 23(1): 55-65.
- Persson, Joakim (1997), "Convergence across the Swedish Counties, 1911–1993", *European Economic Review*, 41(9): 1835-1852.

- Pirayi, Khosrov ve Bahare Dadvar (2011), "Enflasyon ve Enflasyon Dalgalarının Büyüme Üzerindeki Etkisi" (Farsça), *Faslnameye Pajhuheshhaye Eqtesadi*, 11(1): 67-80.
- Posner, Richard A. (1975). "The Social Costs of Monopoly and Regulation", *Journal of political Economy*, 83(4): 807-827.
- Psacharopoulos, George, Samuel Morley, Ariel Fiszbein, Haeduck Lee ve William C. Wood (1995), "Poverty and Income Inequality in Latin America During the 1980s", *Review of Income and Wealth*, 41(3): 245-264.
- Rahmani, Teymur ve Ebrahim Hasanzadeh (2011), "İran'da Göçün Bölgesel Büyüme ve Yakınsama Üzerine Etkisi" (Farsça), *Faslnameye Tahqiqat Modelsaziye Eqtesadi*, 2(5): 1-19.
- Rahmani, Teymur ve Heshmatullah Asgari (2005), "İran'da Devlet Politikalarının İller Arası Özel Mevduat Yakınsaması Üzerine Etkisi" (Farsça), *Majalleye Tahqiqat Eqtesadi*, 40 (2): 129-154.
- Rajagopalan, R. (1996), "Rent-seeking: A Selective Survey of Recent Literature", *Vikalpa*, 21(1): 23-31.
- Sadeghi, Sattar ve Farhad Zare (2012), "İran'da Ekonomik Serbestliğin Büyüme Üzerine Etkisi" (Farsça), 2. *Bölgesel Kalkınmanın Yöntemleri Konferansı*, Sanandaj.
- Sahebhoneh, Hamed ve Kamran Nadri (2013), "İran'da Petrol Gelirlerinde Artışın Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi: BVAR Yaklaşımı" (Farsça), *Faslanmeye Eqtesade Enerjiye Iran*, 2(9):115-149.
- Sala-i-Martin, Xavier (1996), "The Classical Approach to Convergence Analysis", *The Economic Journal*, 106(437): 1020-1022.
- Salhofer, Klaus, Markus F. Hofreither ve Franz Sinabell (2000), "Promotion of the Agricultural Sector and Political Power in Austria", *Public Choice*, 102: 229-246.
- Samadi, Vali (1999), "Petrol Gelirlerinde Artışın Makroekonomik Değişkenler Üzerindeki Etkisi" (Farsça), *Yüksek Lisans Tezi*, Shiraz Üniversitesi, İktisat Fakültesi.
- Sameti, Majid ve Leila Rafie (2010), "Interaction of Income Distribution, Taxes And Economic Growth", *Iranian Economic Review*, 14(25): 67-81.
- Schumpeter, Joseph A. [1911] (2008), *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest and the Business Cycle*, (New Brunswick ve Londra: Transaction Publishers).
- Scully, Gerald W. (2002), "Economic Freedom, Government Policy and the Trade-off between Equity and Economic Growth", *Public Choice*, 113(1): 77-96.
- Shahpari, Ghazal ve Parviz Davoudi (2014), "Studying Effects of Human Capital on Income Inequality in Iran", *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 109: 1386-1389.
- Shakeri, Abbas, Esfandiar Jahangard ve Somayyeh Aqlami (2012), "İran'da Enflasyonun Gelir Eşitsizliğinin Üzerindeki Doğrusal Olmayan Etkisi" (Farsça), *Faslnameye Pajhuheshhaye Eqtesadi*, 13(4): 27-53.
- Shirazi, Masoud (2007), "Devlet Büyüklüğü ile Mali Kaynaklarının GSYİH ve Büyüme Üzerine Etkisi" (Farsça), *Yüksek Lisans Tezi*, Shiraz Üniversitesi.
- Shughart, William F., Robert D. Tollison ve Zhipeng Yan (2003). "Rent Seeking into the Income Distribution" *Kyklos*, 56(4): 441-456.
- Stiglitz, Joseph E. (2012), "Macroeconomic Fluctuations, Inequality, and Human Development", *Journal of Human Development and Capabilities*, 13(1): 31-58.
- Tabatabai, Sharareh. M. ve Fatemeh Nematollahi (2010), "Devlet Harcamalarının Büyüme Üzerine Etkisi" (Farsça), *Faslnameyeh Pajouheshha ve Siyasethaye Eqtesadi*, 18(53): 25-44.

- Tabibian, Mohammad ve Davud Suri (1995), "Petrol Gelirleri, Para Hacmi ve Devlet Harcamalarındaki Artışın Ekonomik Değişkenlere Etkisi" (Farsça), *Gozareshe Haqiqi*, 2(1): 10-27.
- Tarr, David G. (1994), "The Welfare Costs of Price Controls for Cars and Color Televisions in Poland: Contrasting Estimates of Rent-seeking from Recent Experience", *World Bank Economic Review* 8: 415–443.
- Tullock, Gordon (1967), "The Welfare Costs of Tariffs, Monopolies, and Theft", *Economic Inquiry*, 5(3): 224-232.
- Wadho, Waqar Ahmed ve Umair Ayaz (2015), "Rent-seeking, Government Size and Economic Growth", *MPRA Paper*, no. 71213.
- Wick, Katharina ve Erwin H. Bulte (2006), "Contesting Resources–Rent Seeking, Conflict and the Natural Resource Curse", *Public Choice*, 128(3): 457-476.
- Wolf, Kaitlyn R. ve Andrew T. Young (2014), "Globalization and Income Convergence", <http://business.wvu.edu/files/d/77b12b86-14f3-4284-b28d-a78f9d283916/14-07.pdf>. (Son Erişim: 20.09.2019).
- Wooldridge, Jeffrey M. (2014), *Introduction to Econometrics* (Andover: Cengage Learning).
- Zeranejad, Mansur ve Saleh Ebrahimi (2013), "İnan'da Kaçakçılık ve Resmi Ekonomi Arasındaki İlişki" (Farsça), *Barrasihaye Hoquqi*, 2(4): 14-37.
- Zeydi, Razyeh (1999), "İnan'da Tadili Siyasetlerin Yoksulluk ve Dağılım Üzerine Etkisi" (Farsça), *Yüksek Lisans Tezi*, Şiraz Üniversitesi.